

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2023

Sloboda ako požehnanie alebo prekliatie? (sprievodca životom slobodného človeka)

Sloboda. Predstaviteľmi liberálnej ekonómie vyzdvihovaná ako základ, bez ktorého nemôže nastať dlhodobý udržateľný rozvoj. Pochopiteľne s poukazmi na to, že nejde o slobodu, kde by si doslova každý robil čo chce, ale slobodu, ktorú si ľudia vzájomne rešpektujú aj navzájom¹. Ide teda o hľadanie stavu dobrovoľnej harmonickej spolupráce medzi ľuďmi. A na tomto základe je možné stavať².

Sloboda ako požehnanie

Máme to šťastie, že spolu s krajinami tzv. „západu“ patríme medzi najľahšie na svete. Málokto si uvedomuje hodnotu toho, že sa môžeme hoci aj kriticky vyjadrovať na adresu politiky vládnucej elity bez toho, aby sme sa museli obávať, že nás za to uvrhnú do väzenia, natrvalo vylúčia zo spoločnosti alebo nebudaj zabijú, čo vo svete nie je vždy štandardom.

Pomerne vysokú slobodu máme aj v zabezpečovaní živobytia, teda v hľadaní a vytváraní hodnôt, ktoré svojou prácou ponúkame spoločnosti. Na rozdiel od iných krajín, kde sú tieto aspekty vo veľkej miere centrálné plánované, takže sa v tom ľuďom nedostáva slobody, je takáto **flexibilita výkonným motorom inovácií a hospodárskeho rastu**.

Podme však ešte ďalej. Môžeme tvrdiť, že **rešpektovanie slobody** jednotlivcov je dôležité preto, lebo **túžba po nej** je zakotvená v podstate každého dospelého človeka. Preto sa prirodzene vzpiera vždy, keď ho iní ľudia nútia do niečoho, čo sám nechce alebo sa s tým nestotožňuje.

Zreteľne to môžeme pozorovať napríklad u detí v tzv. „pubertálnom veku“. Teda v okamihu, keď sa s telesným dozrievaním prebúda aj ich slobodná vôľa. Zmeny v správaní sú v tom čase natoľko nápadné, že rodičia nechápu odkiaľ sa zrazu berie toľko „svojlavosti“. **Za svojlavosťou sa však skrýva často len obranný mechanizmus v snahe vymaniť sa z doterajšej nadvlády rodičov alebo vychovávateľov, ktorú dieťa začína neprijímne vnímať a ktorú už nechce.** Na tomto príklade možno pozorovať, ako **nedostatok slobody spôsobuje medzi ľuďmi nepochopenie, škrípanie** a nútí ich možno aj do rôznych nepekných činov, ku ktorým by sa slobodný človek snád' vôbec neuchyľoval.

Pokiaľ však rodičia slobodu dospelievajúceho alebo už dospelého dieťaťa **rešpektujú**³, teda s ním nezačnú bojovať a snažia sa naopak o pochopenie, **môžu tým mnoho získať**. Pretože každá generácia je iná, má iné zmýšľanie ako tá predchádzajúca. Oveľa ľahšie môže potom dochádzať k **narúšaniu zotrvačností prevládajúcich stereotypov v ľudskom myslení a konaní**. Už len to samotné je veľkou hodnotou, pretože ženie vývoj neustále dopredu. Môže viesť dokonca k prevratným objavom a vynálezom. V tomto zmysle možno rešpektovanie slobody jednotlivcov vnímať ako požehnanie, teda to čo vedie k pokroku, bohatstvu, zdraviu a radosti.

¹ Napríklad Friedrich Hayek v diele *Osudová domýšľavosť* popisuje nutnosť pravidiel v spoločnosti ktoré „vylučujú, aby iní ľudia vo vzťahu k niekomu uplatňovali svojvoľný a diskriminačný nátlak alebo aby ho tento niekto používal vo vzťahu k nim a ktorá zabraňujú, aby ktokoľvek napádal slobodnú sféru kohokoľvek iného (Hayek, 1973, str. 70).

² Pochopiteľne docieľiť stav dobrovoľnej harmonickej spolupráce medzi ľuďmi nie je jednoduché. Veľká časť práce mysliteľov sa venovala tomu, ako to dosiahnuť. David Humme napríklad hovorí o tom, že na dosiahnutie takejto maximálnej slobody sú potrebné obmedzenia slobody iných tým, čo označoval ako tri „základné prirodzené zákony“: stabilita vlastníctva, jeho prenosu dohodou a plnenie sľubov (Hayek 1073, str. 40)

³ Aj v tomto prípade máme pochopiteľne na mysli rešpektovanie slobody v obmedzenom zmysle, tj. za podmienky rešpektovania slobody iných. Nepatrí tam napríklad obmedzovanie dieťaťa, aby nemohol spáchať zločin (o čom sa ešte zmienime), terorizovať iných, a pod.

Sloboda ako prekliatie

Nájde sa teraz mnoho ľudí, ktorí budú oponovať. Ktorí budú poukazovať na to, že konanie detí v pubertálnom veku môže byť pre nich často škodlivé, a že je preto potrebné držať ich „nakrátko“, aby neskĺzli na šikmej ploche. A že im vlastne neskôr deti budú za to vďačné, ak im minimálne v tom „kritickom“ čase slobodu obmedzia. Takíto ľudia zrejme **nebudú slobodu považovať vždy za požehnanie, ale** naopak, niekedy za **prekliatie**, teda to čo privádza k utrpeniu a skaze.

Argumenty podobného druhu považujeme za opodstatnené len v určitých veľmi špecifických prípadoch. Keď napríklad človeka na ceste hoci aj nasilu odvedú, aby ho zachránili pred rútiacim sa vozidlom. A on za to samozrejme musí byť potom vďačný, keďže **zreteľne uvidí**, prečo sa tak k nemu zachovali.

Príkladov, kedy to vyzerá tak, že je sloboda prekliatím, je však oveľa viacej. Ľudia sa často zamýšľajú, prečo je na svete toľko zla, prečo sa navzájom podvádzajú, okrádajú a snažia manipulovať, prečo vedú vojny, prečo sa sami chcú zotročovať prostredníctvom oddávania sa rôznym nerestiam, užívaním drog a podobne. Poukazujú tiež na biedu, nutnosť väčšej ochrany a mnoho iného, z čoho im potom vychádza, že by bolo lepšie, keby človek ešte viac z toho čo je dnes dovolené zakázal alebo inými spôsobmi viac reguloval ľudské správanie, aby k tomu už nemohlo nikdy dochádzať.

Na to, či sú podobné názory opodstatnené, je potrebné bližšie skúmať, prečo slobodní ľudia takto zlyhávajú. Či je to teda dôsledkom „prílišnej“ slobody alebo niečoho iného.

Prečo slobodní ľudia zlyhávajú?

Pre toto skúmanie sa znovu vrátme k príkladu človeka, ktorý sa po nadobudnutí slobodnej vôle, teda krátko po tom ako prestal byť dieťaťom, rozhodol stýkať s ľuďmi, ktorí o ktorých sa predpokladá že kráčajú „zlými cestami“. Tento úsek života sme vybrali zámerne. Deti a dospievajúci ľudia sú najzraniteľnejší voči vonkajším zlým vplyvom kvôli väčšej citlivosti a aj preto že im ešte chýbajú skúsenosti.

Jeho rodičia sa snažili byť k nemu prísni až keď uvideli, v akom okolí sa začal pohybovať. Avšak nepomohlo to a teraz, keď už došlo k tragédii, si vyčítajú, že mali byť na neho ešte tvrdší. Aby sa vôbec nemohol stýkať s nevhodnými kamarátmi. Teda v týchto kamarátoch vidia príčinu toho, prečo sa ich syn takým stal. Inými slovami vychádzajú z toho, že sloboda bola pre ich syna prekliatím.

Je však takéto uvažovanie správne? Boli skutočne „nevhodní“ kamaráti, ktorých si predsa ich syn slobodne vybral, príčinou jeho neskorších zločinov voči slobode iných? A zmenila by sa situácia, keby mu rodičia vybrali „lepších“ kamarátov, alebo by ho uvrhli do domáceho väzenia? Je teda potlačovanie slobody správne?

Odhladnime teraz od toho, že ak by sa mali ľudia riadiť podľa uvažovania vyššie zmienených rodičov, tak by museli svojich mladíkov tvrdo obmedzovať na slobode už v čase, kedy ešte nevedia ako to všetko dopadne. Obrazne povedané by ho strhávali vždy, keby sa dostal k blízkosti cesty s rýchlymi vozidlami, ktorá by ho priťahovala, za čo by im nemohol byť vďačný. Bez toho, že by dobre poznali vážnosť nebezpečia, teda v tomto prípade skutočné charaktery nových kamarátov, ich dobré a zlé stránky. Vo väčšine prípadov tu zohráva úlohu prehnaný strach blízkych, ktorí si predstavujú čo všetko sa môže stať. Človek

pod vplyvom strachu alebo len obáv nedokáže vnímať viditeľné alebo neviditeľné pomoci okolo nás.

Ak by aj skutočne išlo o zlovoľných kamarátov, tak by prílišné zasahovanie do slobôd výberu vlastných ciest nemohlo byť správne aj preto, lebo **človek potrebuje niekedy získať aj skúsenosť vidieť zblízka ako vyzerá zlo a kam smeruje, aby sa mu mohol vyvarovať, aby v tom zosilnel a aby tiež potom mohol prispievať na zabraňovanie jeho ďalšieho šírenia.**

Dajme tomu, že sa obavy napriek všetkému „naplnili“, a človek sa predsa len nechal zviest' na nesprávne cesty, ktoré ho doviedli až k tragédii s nenapraviteľnými dôsledkami. Tu si len treba uvedomiť, že skutočné príčiny podobných tragédií siahajú najčastejšie oveľa ďalej do minulosti. Napríklad to ako človek koná, pre čo sa v kritickej chvíli rozhodne, je dané v prvom rade jeho charakterom a nie kamarátmi, s ktorými sa druží. Aj preto by boj s adolescentom v tej chvíli už nemusel pomôcť. S najväčšou pravdepodobnosťou by spôsobil presný opak tým že by v dieťati ešte viac upevnil svojhlavosť v duchu spomínanom na začiatku tohto textu.

Odstrániteľné príčiny prečo ľudia zlyhávajú netreba teda hľadať v rešpektovaní slobodnej vôle. Treba ich hľadať napríklad v **nesprávnych vzoroch**, ktoré rodičia poskytujú dieťaťu vo vlastnom spoložití od jeho najútlejšieho detstva. Alebo môže ísť o **zanedbanú výchovu** v časoch tohto detstva, kedy je dieťa tvárne. Kedy sa tiež jeho slobodná vôľa ešte naplno neprejavuje a kedy je preto na mieste aj prísnosť.

Prečo a kedy je dobré slobodu rešpektovať

Vyššie zmienené príklady dokazujú, aké **dôležité je rešpektovať slobodu – avšak v tom správnom momente.** Skôr ako vyvíjanie tlaku na iných sa zmena k lepšiemu dá docieľiť oveľa efektívnejšie **pôsobením prostredníctvom pozitívnych vzorov**, teda prácou na sebe samom. Pretože väčšina ľudí si vyberá svoje cesty - či už vedome alebo podvedome - podľa už existujúcich vzorov. Spočíva v tom ich sloboda. Aj toto možno veľmi zreteľne sledovať u adolescentov – napriek tomu ako veľmi sa snažia byť „iní“ ako „väčšina“. A nielen u nich.

Podobne ako Friedrich Hayek, aj my **pokladáme zásahy človeka proti jeho vlastnej slobodnej vôli za vždy opodstatnené napríklad vtedy, ak sa tým bezprostredne chráni sloboda iných.** Znamená to napríklad zabránenie zločinu, pre ktorý sa už dieťa rozhodlo. Alebo ochrana pred bezprostredne hroziacim ublížením na tele, ako sme to už spomínali v obraze rútiaceho sa automobilu. Pretože aj následky ublíženia na tele rovnako ako choroba obmedzujú slobodu človeka.

Osobne si myslím, že takéto obmedzovanie slobody jedného na **ochranu slobody iných** je oprávnené aj v tom, keď sa človek snaží docieľiť, aby sa do blízkosti ľudí nedostali nebezpečné látky, ktoré sú navrhnuté tak aby ľudom rýchlo slobodu zobrali. Môže ísť napríklad o drogy, po ktorých požití by sa človek stal ihneď závislým. V tomto prípade sa nedá argumentovať tým, že kvôli slobode by mali byť tieto látky každému voľne dostupné. Ani tým, že by si mal človek nárokovať nápravu škody na súdoch až potom keď škoda nastala, teda keď sa na nich už stal ťažko závislým. Niektoré škody sa predsa už napraviť nedajú. Prevencia by v týchto prípadoch bola lepšia. Podobné možno povedať aj o potrebe chrániť životné prostredie, aby človek svojou činnosťou neohrozoval zdravie iných.

Mnohé z toho nie je v protiklade s odkazom predstaviteľov liberálnej ekonómie minimálne pokiaľ ide o ciele. Napríklad už len tým, koľko energie venovali hľadaniu

spôsobov riešenia negatívnych externalít⁴. Veď aj v ich zmýšľaní sú sloboda, život a ich ochrana na vysokom mieste. Len si pritom uvedomujú, že pre človeka nie je vždy ľahké zistiť, čo všetko môže obmedzovať slobodu iných, a tiež to, že jedna a tá istá vec alebo jej použité množstvo môže byť v jednom prípade prospešným liekom a v tom druhom škodlivým jedom. Dá sa preto pochopiť, že sa vo svojich úvahách snažia, aby mieru škôd a zavinenia posudzoval vždy nezávislý sudca až potom keď ku škode došlo.

Človek má byť slobodný. Sám však nemôže uniknúť zodpovednosti z toho, ako túto slobodu používa. To čo sa o to stará má mnohé označenia, napríklad „prirodzené zákony“. Ich odpozorované pôsobenie ľudia kedysi sformulovali do tzv. „zlatého pravidla“, ktoré hovorí o tom, aby človek nerobil iným to, čo nechce aby robili jemu. Inými slovami – že ak niekto niekomu niečo spôsobí, tak sa mu to skôr či neskôr samému vráti.

Nie iní ľudia, iba tieto „prirodzené zákony“ sa dokážu najlepšie starať - a aj sa starajú o to, aby **každé rozhodnutie človeka, či už „dobré“ alebo „zlé“, hnalo vývoj celku k lepšiemu.** Múdro, spravodlivo a nepodplatiteľne, teda z nášho pohľadu nekompromisne a drsne, ako to môžeme vidieť na všetkých prírodných javoch a zákonoch. Neuhnú pred tvrdohlavým človekom ani vtedy, ak by mu to malo uškodiť alebo privodiť smrť jemu či celým národom. Čo však je vyvážené silným pudom zachovania života, ktorý potom vedie k tomu, že sa aspoň niektorí skôr či neskôr prispôbia, nastaví nové vzory správania ako „východiská“ pre ostatných, čo potom vedie k prospechu celku. Tak ako to liberálne školy popisujú pri výhodách voľného trhu. Pretože tieto zákony, o ktoré sa opiera aj tzv. „neviditeľná ruka trhu“, sú skutočne múdre a užitočné. V miere, v akej by to žiadny človek nedokázal, pretože nemá schopnosti vidieť celok, nevidí do motívov konania ľudí, dokonca ani to, kde a ako sa čo presne stalo a čo všetko k tomu viedlo.

Zakladatelia liberálnej ekonómie toto všetko museli minimálne tušiť. Snažili sa s tým vysporiadať čo najlepšie - prostredníctvom znižovania moci štátu. Ani medzi nimi však dodnes nepanuje zhoda **kam až by znižovanie moci vlády malo ísť - aby bola sloboda obyvateľstva čo najväčšia.** Inak povedané, aby sa potom pod vplyvom príliš slabej vlády mocensky nepresadili zločinecké skupiny, ktoré by potom slobodu obyvateľov obmedzili ešte viac ako pred tým. Je veľa príkladov, keď k tomu došlo. Spomeňme obdobie „Veľkej Francúzskej revolúcie“, keď zvrhnutie absolutistickej monarchie spôsobilo nestabilitu s vládami násilia a teroru, čo potom v konečnom dôsledku vyneslo k moci Napoleona s katastrofickými dôsledkami. Alebo zvrhnutie cára v Rusku, ktoré potom viedlo do ešte väčšieho teroru stalinizmu. Alebo vlády bojujúcich násilných klanov a nástupy „Islamského štátu“ po nedávnych zvrhnutiach tamojších diktátorov, atď., atď.

Príčin neúspechu bolo v zmienených prípadoch pochopiteľne viacero⁵. To však nemení nič na skutočnosti, že bod „maximálne možných dosiahnutelných slobôd“ (nazvime ho tu „rovnovážnym bodom“) veľmi závisí od charakteristík obyvateľstva. Bude preto v každom národe iný. U ľudí, ktorí nechcú brať slobodu, dôstojnosť a prosperitu iných, ktorých by to ani nenapadlo a tieto pravidlá dobrovoľne dodržiajú, bude zákonite prevládať vysoká miera slobôd, pretože takéto zlé konanie nebudú tolerovať ani u žiadneho vládcu nad sebou⁶. Avšak

⁴ <https://ake.institute.sk/moznosti-riesenia-negativnych-externalit-bez-vladnych-regulacii-a-inych-zasahov/>

⁵ V prvých dvoch prípadoch išlo okrem presedenia násilných vodcov po zrútení stability predchádzajúcich režimov, ktorí sa stabilitu nových systémov snažili udržať masívnymi vraždami a kradnutím napríklad aj o dôrazy na rovnosť ľudí bez ohľadu na mieru ich pričinenia, čo tiež nemôže priniesť dobré výsledky.

⁶ Tento mechanizmus by mohol čisto teoreticky narušiť len prípad, keby krajinu vojensky obsadila cudzia a mnohonásobne silnejšia mocnosť. Z tohto dôvodu by medzinárodné spoločenstvo malo zakázať vmiešavanie sa silou na úrovni krajín. Aj tu však vravíme o čisto teoretickej rovine. Pretože v praxi sa ukazuje, že aj silnejšia armáda potrebuje pre svoj úspech podporu miestnych obyvateľov – a aj svojich vlastných, čo sa agresori snažia docieľiť rôznymi ohováracími mediálnymi kampaniami - teda propagandou. Obyvateľstvo, ktoré nechce brať

v spoločnosti ľudí ochotných dopúšťať sa násilia kvôli vlastnému prospechu, budú takíto ľudia pochopiteľne chcieť „silných“ vodcov, čo im to umožnia. Bez toho že by im dôverovali, čo je v podobných prípadoch bežné. Takže ich aj ľahko vymenia, ak sa objaví niekto „silnejší“, pod vedením ktorého budú očakávať väčší prospech. V takej spoločnosti budú potom jednotlivé skupiny bojovať navzájom o moc, pričom „poriadok“ môže zjednať len „najsilnejší“ a v každom prípade bezohľadný diktátor. Iný by sa ani medzi „vlkmi“ nedokázal udržať. S tým ale, že túžba po slobode (t.j. princíp slobodnej vôle) bude pôsobiť tak, že sa jednotlivcom v takej násilnej spoločnosti to všetko môže až zhnúsiť, čo potom vytvorí predpoklady k tomu, že sa začnú sami chcieť zmeniť k lepšiemu. A až to potom vytvorí predpoklady pre zvyšovanie miery slobôd a prosperity.

Neodchýlime sa ani od myšlienok Adama Smitha, Davida Hummea Friedricha Hayeka, či ďalších, ktorí hovorili o prospešnosti obmedzenej slobody v duchu rešpektovania vyššie zmienených hodnôt, ktoré potom vedú k bohatstvu národov. Akurát náročnosť či efektívnosť metód zabezpečenia toho, aby sa zmienené pravidlá rešpektovali, sa budú líšiť od prípadu k prípadu.

Mohli by sme sa na to pozrieť aj tak, že princíp slobodnej vôle, ktorá bola človeku daná znamená aj to, že **každý vládca v skutočnosti „vládne“** len do tej miery, odo akej mu to iní umožňujú. „Moc“ každého závisí od toho, do akej miery sa mu ľud dobrovoľne podriaďuje – čo sa v praxi deje vtedy, keď títo ľudia dokážu vidieť prospešnosť jeho opatrení. A ak sa aj jeho časť odmietne podriaďiť, tak potom od toho, do akej miery je iná časť ľudu (ktorej počet musí byť dostatočne veľký) ochotná vyvíjať násilie voči tým, čo sa nechcú podriaďiť – tiež dobrovoľne, teda z vlastného rozhodnutia, nech by to bolo len výmenou za vidinu osobného prospechu.

Prospešnosť „prírodných zákonov“, z ktorých je odvodená aj prospešnosť „neviditeľnej ruky slobodného trhu“ možno vidieť v tom, že ľudom ponecháva slobodu, avšak každému vráti presne to čo spôsobil iným. A netýka sa to len osudov ľudí, ale aj celých národov. Čím násilnejší je národ, tým sa sám stáva neslobodnejším, pretože sa tým posúva ich „rovnovážny bod“. A platí to aj naopak. Mierumilovné a čestné obyvateľstvo, ktoré možno nazvať „zrelším“, sa bude môcť tešiť oveľa vyššej miery slobôd. Presne ako to vidíme pri deťoch, ktoré tiež nadobúdajú slobodu až od určitého stupňa zrelosti.

Človek, ktorý si je toho vedomý, nemusí potom násilne bojovať so svojimi spoluobčanmi v snahe presadiť či udržať takú vládu, akú pokladá za on sám za lepšiu. Veď ako by mohol chcieť vládu slobody, keď sám nerešpektuje slobodu iných. Oveľa viac môže dosiahnuť tým, ak začne dbať na to, aby jeho vlastný život bol vo všetkých ohľadoch čestný. Pretože tým sa môže stať sám vzorom pre iných, ktorí sa potom sami menia. O všetko ostatné sa postarajú „prirodzené zákony“.

Príručka na ceste slobodného človeka

S predstaviteľmi liberálnej ekonómie možno súhlasiť s tým, že pre človeka nie je vždy ľahké vidieť, ktoré cesty vedú k radosti a ktoré k utrpeniu. Alebo keď ich aj vidíme, nie je vždy ľahké ich nasledovať, pretože do našich rozhodnutí často vstupuje množstvo obáv vydať sa do neznáma alebo strach pred stratou istôt. Na druhej strane by sme mohli vedieť, že v „prirodzených zákonoch“ nepôsobí len princíp spravodlivosti, ale aj princíp lásky, čo sa zase do praktickej roviny premieta napríklad v tom že sú nám vždy nablízku pomoci, ktoré nám

iným slobodu, prosperitu a dôstojnosť bude však imúnne voči propagande, pretože ohováracie správy bude pokladať za nepravdivé. Pretože človeku je blízke a teda prisudzuje iným ten druh zmyšľania aký pestuje sám u seba.

uľahčujú správne sa rozhodnúť. Slovo „nablízku“ je tu namieste, pretože aj v tomto prípade je na slobodnom rozhodnutí človeka, či sa ich rozhodne využiť alebo nie, alebo či si cestu k nim uvoľňuje alebo naopak nezahatáva.

Jednou takou známou pomôckou je „Desatoro prikázaní“. Možno ju právom označiť za príručku na ceste **slobodného človeka**. Nie náhodou bola zverená židovskému národu práve v čase, keď sa oslobodil spod krutej nadvlády Egypťanov. V podstate išlo o zmluvu, ktorú ak by tento národ zachovával, rozmnožil by svoje bohatstvo, moc, slávu aj múdrosť, až by sa mohol stať národom učiteľov. Vložená bola do archy, o ktorej sa tradovalo, že mala zázračnú moc.

Môžeme tvrdiť, že aj dnes, t.j. po tritisíc rokoch, má táto „príručka“ schopnosť pomôcť každému človeku neomylnne sa rozhodnúť vo všetkých prípadoch, aké len u neho môžu nastať. Tým že mu ukazuje, čoho sa má pridržiavať, aby sám neprekážal iným, aby sám nepôsobil na celok ako škodca, ale aby naopak mohol kráčať slobodne k napĺňaniu svojich rozmanitých túžob, čím by zároveň prispieval k rozvoju bohatstva celku. V tomto smere ju možno porovnať ku konceptu „obmedzenej slobody“ popisovanej napríklad Friedrichom Hayekom. V užšej rovine skúmania liberálnej ekonómie by sa mohla premietnuť aj do „príručky úspešného podnikateľa na voľnom trhu“.

K tomu však nemôže byť braná iba ako súbor úzko vymedzených „zákazov“, ale ako **súbor univerzálnych princípov** alebo múdrych a dobre mienených rád, ktorých sa človek môže pridržiavať, ak chce byť úspešným pri napĺňaní akýchkoľvek svojich cieľov. Podobne ako ani príručky podnikateľov neobsahujú konkrétne podnikateľské zámery - a napriek tomu sa z nich dá čerpať pre akýkoľvek zámer.

Skúsme si aspoň veľmi stručne priblížiť, čo všetko môže súbor Desatora obsahovať. Zámerne sa vyhneme výkladom, ktoré sú bežne známe. S upozornením, že tam človek môže pre seba nájsť nekonečne viac. Podmienkou je len to, že v nich musí sám hľadať pre konkrétne situácie platné výklady s tým, že by si univerzálnu platnosť princípov Desatora potvrdzoval vo všetkom, čo sa okolo neho deje, t.j. aj v zdanlivo nesúvisiacom: v prírode, v spoločenských dejoch, vo fyzike, v zdraví svojho tela a pod.

Pre lepšie pochopenie si spoznávanie pôsobenia princípov priblížme na príklade spoznávania pred tým neznámeho živého zvierat'a z fotografií. Fotografia nikdy nedokáže zachytiť celé zviera v jeho všetkých možných pohyboch a uhloch, pretože je to len dvojrozmerná „momentka“ z rôznych prostredí. Človek však aj na dvoch zdanlivo úplne odlišných fotografiách dokáže ihneď rozpoznať, že zachytávajú jedno a to isté zviera. Stačí mu potom vidieť len niekoľko fotografií a bude si môcť predstaviť toto zviera zo všetkých uhlov a vo všetkých možných situáciách, t.j. aj takých ktoré pred tým ešte nevidel. Obdobne má hľadať aj premietnutie toho istého princípu v rôznych situáciách, t.j. aj tých ktoré pred tým nezažil, ale sa do nich len chystá vykročiť.

Pokúsime sa uviesť niekoľko príkladov. Ešte pred tým však musíme upozorniť, že sa originál dosiek Desatora nezachoval. Z toho dôvodu môžeme čerpať len z písomne dostupných opisov spomienok na jeho znenie. Tie však boli spísané až potom, ako sa Archa zmluvy stratila po zničení chrámu, v ktorom bola uložená. Písomné spomienky sa navyše zachovali v rôznych verziách, pričom treba rátať aj s nedokonalým zachytením pôvodného významu rôznych prekladov, prekladov týchto prekladov a mnohonásobných ručných prepisov. S týmto vedomím sa nebudeme opierať o dnes známe znenie Desatora a ani ho teda citovať. Namiesto toho sa pokúsime vybrať z neho jednotlivé princípy a opierať sa budeme o ich vyššie zmienenú univerzálnu platnosť.

Prvé, teda najvyššie **prikázanie** hovorí okrem iného o tom, kto je na svete skutočný Pán, teda ten kto v skutočnosti riadi všetky tie sledované deje v prírode, vo fyzike, v chémii, v ľudskom zdraví, v „osudových“ následkoch, ktoré sa človeku vracajú, atď. A že človek nikdy nebude, teda nemôže mať iných pánov. To samotné ho musí zbaviť akýchkoľvek obáv či strachu z budúcnosti, pretože vie, že nikto iný ani nič iné nemá moc nad vývojom udalostí napriek tomu, čo všetko o tom možno nájsť v dnešnom oceáne informačného chaosu o tom kto má akú veľkú moc, akému „temnu“ slúži, aké sú jeho „zámery s nami“, atď. Moc, plány aj zámery môže mať ktokoľvek a akékoľvek. Napriek tomu nie je pánom, ktorý určuje, či vyjdú tak ako zamýšľal, alebo či sa to všetko naopak nezvrtné proti nemu. Inými slovami toto prikázanie hovorí aj o **moci neviditeľnej ruky**, presnejšie prirodzených zákonov, ktoré sú nami vnímateľným a spoznávatelným prejavom vôle spomínaného Pána (resp. jeho „Ducha“), ktorú len musíme rešpektovať ak sa chceme spolupodieľať aj vlastným pôsobením na neustálom rozvoji celku jeho nádherného Diela, ktorého sme tiež súčasťou. Veľmi veľa vojen, ktoré toto Dielo len ničia – a tým aj zbytočných utrpení by sme si mohli ako ľudia ušetriť, pokiaľ by sme len dokázali čerpať dôveru z Prvého prikázania.

Aby to ale takto mohlo naplno fungovať, nesmie dochádzať ani k porušovaniu **Druhého prikázania**, ktoré naznačuje že vyslovenie mena spája človeka s jeho nositeľom. V prípade toho najvyššieho mena má potom človek možnosť získania netušenej sily alebo pomoci v čase keď to najviac potrebuje, alebo keď chce tým smerom sám niečo vyslať. Keďže však ide o obrovský zdroj síl, musí si dávať veľký pozor kedy a ako sa s ňou spája, lebo ho veľmi ľahko môže zničiť. Našťastie tu existuje bezpečnostný mechanizmus v tom, že k spojeniu je ešte potrebná čistota naladenia. Meno má schopnosť to vyvolať podobne ako keď sa ladíme na nám príjemný alebo nepríjemný druh iného človeka, na ktorého práve spomíname, t.j. to v nás niečo určité vyvoláva. Keď to však človek robí príliš často alebo automaticky, sklzne do bezmyšlienkovitosti. Hodnota pojmu sa vytráca a nemôže už pôsobiť pôvodnou silou. A taká situácia je dnes. Preto by toto meno malo byť používané len v najosobnejších chvíľach silného citového rozochvenia – alebo v stave najvyššej núdze – ak mu má byť prinavrátený rešpekt, ktorý mu právom patrí. Len vtedy je potom zaručené „čisté“ naladenie človeka a tým aj čistota spojenia.

Keďže len námaha prináša ovocie, **Tretie prikázanie** hovorí o tom, že má človek aspoň každý siedmy deň „svätiť“. T.j. okrem bežnej práce aj pravidelne pracovať „duchovne“, teda nájsť si čas na zúšľachtovanie pohnútok vlastného vnútra. Za týždeň ešte dokáže v pamäti obsiahnuť všetky dôležité udalosti a svoje vnútorné pohnútky a rozhodnutia. Môže napríklad skúmať, či to ako žil bolo alebo nebolo vždy v súlade s desatorom. Napríklad kde všade obmedzil slobodu iným pri svojom konaní. Ak sa mu to stane pravidelnosťou, po určitom čase už bude konať úplne prirodzene tak, že jeho život bude v súlade s Desatorom, nebude obmedzovať slobodu iným a začne sa mu dariť úplne vo všetkom, do čoho by sa len pustil, lebo sa to stane „požehnaním“ pre neho aj celú spoločnosť.

Štvrté prikázanie hovorí o tom, že by si mal človek ctiť pojmy „otec“ a „matka“, ktoré tak isto patria medzi veľmi vysoké. Ved' ich nepoužíva len v súvislosti s jeho vlastnými deťmi, ale aj s niečím oveľa vznešenejším a ušľachtilejším vo vzťahu k celému ľudstvu. Tuší preto ich hodnotu - a má si ich ctiť tým, že sa z celej sily snaží, aby ich ako pojmy nepoškvrnil v čase keď sa sám stáva otcom alebo matkou. Aby sa teda sám stal vzornou matkou alebo vzorným otcom, ako to tomu pojmu náleží. O tom, ako veľmi to potom môže ovplyvniť dieťa, sme sa už zmienili v zmienkach o pôsobení a sile vzorov na vývoj dieťaťa - na príklade adolescenta, ktorý sa po nadobudnutí slobodnej vôle stal nezvládnuteľný“ práve z dôvodov, že jeho rodičia toto prikázanie nerešpektovali.

O **Piatom prikázaní** „nezabiješ“ by sa dalo napísať veľmi mnoho. Napríklad to ako sa nedodržiava nielen krajinami čo vojensky napádajú iných, ale aj tými čo sa bránia. Konkrétne

akými spôsobmi sa bránia, následkom čoho sa sami oberajú o možnosť zvíťaziť nad oveľa silnejším protivníkom. A to dokonca bez výraznejších strát, často aj bez toho, že by vôbec došlo k fyzickému boju. Tým, že aj napadnutí sa nechajú strhnúť do zabíjania aj vtedy keď to nie je bezprostredne nutné na záchranu iných životov (t.j. akoby zákerne „v spánku“ či „zo zadu“, čo sa kedysi pokladalo za nečestné), tak tým len spôsobia, že sa vývoj situácie musí nejakým spôsobom obrátiť nielen proti útočníkom, ale aj proti „obrancom“ samotným, pretože nekonali vždy len ako obrancovia, ale sa sami stali útočníkmi. Namiesto toho aby im „prirodzené zákony“ pomáhali, a to doslova mocou presahujúcou moc všetkých armád sveta. Nie je priestor sa tu o tom viac zmieňovať. Spomenieme len to, že zabiť človeka sa nedá len fyzicky. „Zabiť“ možno aj morálne. Alebo tak, že v ňom človek nejakou ranou spôsobujúcou ťažké sklamanie zabije mnohé iné hodnoty, čo v ňom pred tým žili, napríklad dôveru, lásku, vieru v dobro a pod. „Zabitie“ znamená princíp nenávratného umlčania v človeku niečoho, čo je veľmi cenné. Pochopiteľne sa netýka „zabitia“ baktérií či hmyzu a ani rastlín, rýb či zvierat⁷, ktoré potrebuje pre udržanie svojho tela a ktoré mu boli aj na tieto účely dané. Najmä vo vzťahu k zvieratám však musí dbať na to, aby im nespôsobil zbytočné utrpenie.

Šieste prikázanie (nescudzoložíš) hovorí tiež o princípe cudzoložstva, ktorý človek nemá podporovať. Nehovorí teda len o tom, že by sám nemal zdieľať lôžko s dvojicou, s ktorou sú si vnútorne cudzí. Varuje tiež pred rozbíjaním vzťahov dvoch ľudí, čo sa majú radi, niekým tretím - tým že sa ich snaží navzájom odcudziť. Pretože aj v tomto prípade dochádza k častému porušovaniu, napríklad vždy, keď sa niekto snaží „ochranne“ zasiahnuť do vzťahu, ktorý sa v jeho očiach javí neperspektívnym, nevýhodným, nevhodným a pod.

Siedme prikázanie sa neobmedzuje len na krádež vecí. Je toho mnoho, čo človek môže „vlastniť“, keďže si to vybudoval vlastným úsilím. napríklad v prípade podnikania alebo kariérneho postupu varuje pred nekalými praktikami, ktoré sa snažia si privlastniť výsledky prác niekoho iného.

Ôsme prikázanie (o krivom svedectve) nehovorí len o konaní na súdoch, ale najmä o ohováraní. Vystríha pred akýmkoľvek verejným vyjadrovaním sa o niekom, ktorý tam práve nie je, pretože to potom takmer vždy skresľuje mienku, resp. vytvára nedorozumenia o dotyčnom a je preto vo svojej podstate „krivím svedectvom“. O to viac, keď človek ďalej rozširuje informáciu o niekom, ktorú počul od druhých.

Deviate prikázanie nehovorí len o činoch, ale predovšetkým vystríha pred tým, aby človek pestoval nečistú žiadostivosť po žene. Vystríha, aby sa zdržal hoci aj pohrávaní sa s podobnými myšlienkami, aby potom v ňom nezosilneli natoľko, že ovplyvnia jeho konanie, teda mu v nejakej „slabej chvíľke“ vezmú slobodu, takže by už nedokázal plniť ostatné prikázania aj keby chcel.

K čistote myslenia nabáda aj **Desiate prikázanie**. Aj v tomto prípade varuje pred pestovaním nečistých myšlienok - tentokrát v spojení so závisťou alebo túžbou vlastniť to, čo vidí u iných. Možno ho spojiť s prvým prikázaním napríklad v tom duchu, že aj pri práci či podnikaní by nemal byť prvoradý cieľ len hromadenie majetku, čomu by potom človek podriadil všetko ostatné. Lebo tým by sa majetok stal jeho „pánom“. Iné to je, keď by sa jeho prvoradým cieľom stala tvorba prospešných hodnôt pre iných, t.j. pre rozvoj celku. Potom sa mu vracia z toho aj hmotný prospech, ktorý potom môže ďalej „rozmnožovať“.

⁷ Pokiaľ samozrejme svojou činnosťou nevyhubí celý druh. V určitom odstupnení to znamená napríklad u poľnohospodára to, že by si mal nechať určité rastliny alebo páry zvierat z jedného druhu na ďalšie rozmnožovanie, t.j. neskonzumovať alebo nepredať ich všetky.

Zoznam literatúry

Zákony pre život na Zemi (Nakladatelství a vydavatelství VOLÁNÍ, spol. s.r.o. Praha, ISBN 80-86084-06-X).

Hayek. F. A (1973). *Law. Jegislation and Liberty*, 1. diel Rules and Order (London: Routledge & Kcgan Paul. Ltd.).

<https://ake.institute.sk/moznosti-riesenia-negativnych-externalit-bez-vladnych-regulacii-a-inych-zasahov/>